

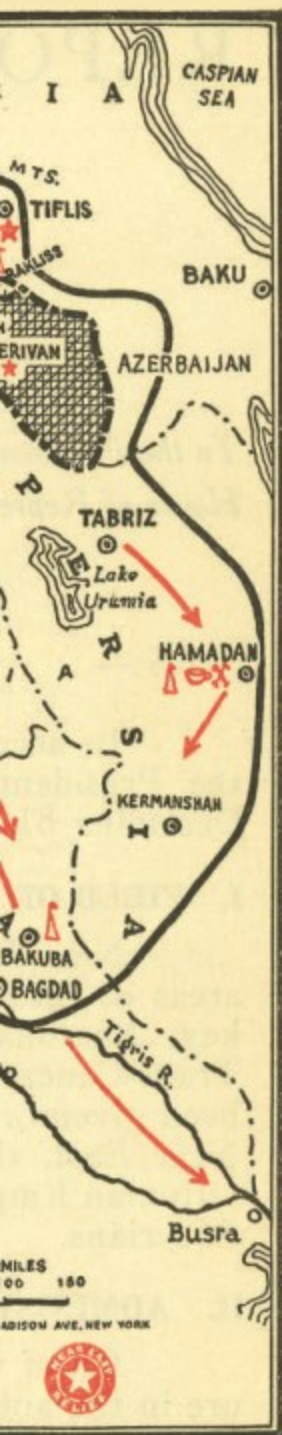
1915

Հետքերով Որբերի Հայր

*Along the Trails of the
Armenian Orphans*

ԱՄԵՐԻԿԱՆ ՆՊԱՍԱՄԱՏՈՒՅՑ ԿՈՄԻՏԵԻ
ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԸՍՏ ՌՈՔՖԵԼԵՐԻ ԱՐԽԻՎԱՅԻՆ ԿԵՆՏՐՈՆԻ
ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՆԵՐԻ

THE HUMANITARIAN MISSION
OF THE NEAR EAST RELIEF
AS DOCUMENTED IN THE PHOTOGRAPHIC
COLLECTION OF THE ROCKEFELLER
ARCHIVE CENTER

Ամերիկյան կոմիտեի գործունեության քարտեզը. ՄԱԵ կոնգրեսին
նորված 1920 ավարտվող տարվա դեկտեմբերի 31ի վեկույից:

Near East Relief Map: Report of the Near East Relief to the Congress
of the United States of America for the year ending December 31, 1920.

Խոսք նվիրումի

Հայ պատմության 20-րդ դարասկիզբի արահետին անհամար հայ մանուկներ լին դոփում դեպի անհայտություն՝ որբացած, անուրև ու վհատ... Ոմն Լրիտթուրք հղացել էր, թե նրանց բնաջնջել է պետք... Բայց նրանք հարատևեցին....

Ու Լրկարողէ՛ այդ ճանապարհին գտնվեցին մարդիկ՝ բարևախոս մարդիկ, ովքեր ցանք ու Լռանդ, հոգի և միջոց չխնայեցին, որ տխրամած նրանց աչքերի փայլքը նորոգվի ու անհմացության նրանց ոտին հակվի դեպի յուսավոր Լգերքները:

Բարևախոս այդ մարդկանց թվում առանձնահատուկ տեղ ևն զբաղեցնում ամբիկյան մարդասիրության նոր սերնդի առաջամարտիկները: Նրանք հատկացրին միլիոնավոր դոլարներ բյուրավոր Լրկսաների, իրենց սեփական կյանքը նվիրեցին նրանց բարեկեցությանը:

Այս անհատներին, կազմակերպություններին և ողջ ամբիկացի ժողովրդին է նվիրվում այս գոյտրիկ հրատարակությունը:

Dedication

Between 1915 and 1927, a multitude of Armenian orphans were left homeless and vulnerable by a Young Turk government determined to eradicate the Armenian nation from its ancestral land of 3000 years.

Yet many of these helpless young victims escaped the same fate as their parents, thanks to the humanitarian efforts of numerous American missionaries posted throughout the Ottoman Empire.

These soldiers of faith were the forerunners to a new brand of American philanthropy that was instrumental to saving a pivotal generation of Armenian youth. Through such immense generosity and sacrifice, new trails were blazed to hope, freedom and a renewed sense of Armenian identity and pride.

It is to these individuals, organizations and the American people as a whole that this photo exhibit and book are dedicated.

Մերձավոր Արևելքի կոմիտեն՝ ամերիկյան մարդասիրության առաջապահ

20-րդ դարի սկզբին Թուրքիայի տարածքում գործող ամենախոշոր ամերիկյան միախոնրական կազմակերպությունը Օտարերկրյա առաքելությունների լիազորների ամերիկյան խորհուրդն էր: Խորհրդի կենտրոնական գրասենյակը գտնվում էր Բոստոնում և աջակցություն էր ստանում ժամանակի ականավոր բարերարներից: Հայ ժողովրդին լիակատար ոչնչացումից փրկելու զանգվածային բարեփրական քարոզարշավով այն նոր հիմքեր դրեց հայ-ամերիկյան հարաբերություններում և արտերկրյա բարեփրական գործում առհասարակ:

Վեռնա 1915թ., Լոբ ամբողջ թափով ծավալվեց Թուրքիայի կողմից հայ ազգաբնակչության կանոնավոր սպանող, Խորհուրդն ընդլայնեց իր գործունեությունը՝ ներգրավելով այլ առաքելություններ և կրոնական համայնքներ: Արդյունքում հիմնվեց Հայաստանի և Սիրիայի ամերիկյան նպաստամատույց կոմիտեն, որն ավելի ուշ վերանվանվեց Մերձավոր արևելքի ամերիկյան նպաստամատույց կոմիտեի, որը հայալիզու գրականության մեջ ավելի հայտնի է Ամերիկյան կոմիտե կամ Ամերկոմ անուններով:

Իր բարեփրական գործունեության ավելի քան տասնհինգ տարիների ընթացքում ՄԱՆ-ն հավաքագրեց 116 միլիոն դոլար, ինչը համարժեք է այսօրվա 3 միլիարդ դոլարին: Մոտավորապես 28 միլիոնը ծախսվեց Կովկասում, 30 միլիոնը՝ Թուրքիայում, ավելի քան 12 միլիոնը՝ Սիրիայում և Պաղեստինում, շուրջ 8 միլիոնը՝ Պարսկաստանում և Միջագետքում, գրեթե 6 միլիոնը՝ Հունաստանում, և լրացուցիչ 667.000 դոլար տրամադրվեց տարածաշրջանի այլ վայրերում բարեփրական գործունեության համար:

Այս բարեգործական քարոզարշավի արդյունքում ավելի քան 1.5 միլիոն փախստականներին, այդ թվում՝ Լեվանտի և Պաղեստինում տրամադրվեց կենսական նշանակության օգնություն: Ավելի քան 132.000 Լեվանտ կրթություն ստացան որբանոցներում: Երկու հարյուր վերապատրաստվեցին որպես բուժքույրեր: Մյուսները մասնագիտացան արհեստի և արդյունաբերության նոր ոլորտներում՝ հնարավորություն ստանալով վաստակելու իրենց ապրուստը: Միախոնրական ճակատում աշխատող բազմաթիվ կանավորներից 30-ը գոհ գնացին հիվանդություններին և թշվառ պայմաններին:

Near East Relief: Vanguard of American Philanthropy Abroad

In the early part of the 20th century, the American Board of Commissioners for Foreign Missions was the largest American missionary organization operating in Turkey. Headquartered in Boston, MA, it was supported by some of the most prominent American philanthropists of the times. As such, it broke new ground in U.S.-Armenian relations and overseas philanthropy itself - through its extensive relief campaign to save the Armenian people from massive destruction.

As early as 1915, when Turkey's systematic decimation of the Armenian population began in full force, the Board expanded its efforts to include other missions and religious societies. This led to the founding of the American Committee for Armenian and Syrian Relief, later renamed the American Committee for Relief in the Near East, and ultimately Near East Relief (NER).

Over the fifteen years of its relief activities, NER raised \$116 million dollars - the equivalent of almost 3 billion in today's dollars. Approximately \$28 million was spent on relief efforts in the Caucasus; \$30 million in Turkey; over \$12 million in Syria and Palestine; nearly \$8 million in Persia and Mesopotamia; almost \$6 million in Greece; and an additional \$667,000 in other parts of the region.

As a result of this outpouring of aid, over 1.5 million refugees, including children, were provided life-saving relief. More than 132,000 children were educated in orphan schools. Two hundred were trained in nursing. Others were taught new trades and industries, giving them a relevant lease on life. Among the legions of volunteers on the missionary front, 30 of them succumbed to same diseases and wretched conditions of those they tried to save.

Փոքրիկ Ազատուհին
իրեն որդեգրած բժիշկ
Գանաունյի հետ

Little Azadouhi
with Dr. Gannaway
who adopted her

Ազատուհին
տարիներ անց...

Azadouhi
years later...

Անշահախնդիր բարեգործություն. 19-րդ դարի ամերիկյան միսիոներական շարժումը

Ամերիկյան միսիոներներն առաջին անգամ Օսմանյան Թուրքիա ևն ժամանել 1830-ականների սկզբին: Նրանք ոգևորված էին «անշահախնդիր բարեգործության» գաղափարով, որը նաև հեղափոխական շրջանի կրոնական առաջնորդ, որպես «ամերիկյան միսիոներության հայր» հայտնի Սամուել Հոփքինսի ուսմունքն էր:

Առաջին միսիոներները հավատում էին, որ իրենց բարոյական պարտքը՝ սևափական կյանքը Աստծո ծառայությանը նվիրելն է և սխալական մարդկությունը այլադավանության մեղքից փրկելը:

19-րդ դարի սկզբին նվիրյալ ամերիկացիների բազմաթիվ սերունդներ էին այսպես քրիստոնեություն քարոզում՝ ձգտելով դավանափոխ անել ոչ քրիստոնյաներին: Նրանցից ոմանք հասան մինչև Հնդկաստան ու Ցեյլոն և առաքելություններ հիմնեցին այնտեղ: Սալայն շատերի համար Սուրբ Երկրում ավետարան քարոզելը առավել հրապուրիչ հեռանկար էր, և արդեն 1830-ականներին Ամերիկյան խորհուրդն իր առաջին կայանն էր հիմնադրել Կոստանդնուպոլսում (Թուրքիա), որին հաջորդեցին նույնօրինակ առաքելություններ Չնյուտնիայում, Բուրսայում, Տրապիզոնում, Էրզրումում, իսկ ավելի ուշ՝ Փոքր Ասիայի այլ վայրերում:

Դարասկզբին Խորհուրդն արդեն հիմնադրել էր 12 առաքելություն և 270 ներկայացուցչություն Թուրքիայի ասիական հատվածում և հիմնել 114 եկեղեցի և 1.132 դպրոց, ինչպես նաև մի քանի համալսարան Կոստանդնուպոլսում, Խարբերդում, Վանում, Այնթապում և Չնյուտնիայում: Նրանք հիմնել էին նաև բազում աստվածաբանական ճևարաններ և արհեստավորական դպրոցներ:

Առաջին ամերիկացիները Թուրքիա ժամանել էին իրենց դավանանքը քարոզելու համար: Նրանք դժվար թե պատկերացնեին, որ իրենց հետնորդներն ականատես ևն դառնալու 20-րդ դարի առաջին ցեղասպանության անկրակալի ռդրեգությանը:

Disinterested Benevolence: The 19th Century American Missionary Movement

The American missionaries first arrived in Ottoman Turkey in the early 1830's. They were inspired by the concept of "disinterested benevolence," a doctrine of the Revolutionary-era religious leader Samuel Hopkins, known as the "Father of American Missions." These early missionaries believed that it was their moral responsibility to consecrate their lives to the service of God and redeem an errant mankind from the sin of heterodoxy.

In the early 19th century, many generations of devout Americans were driven by this proselytism and conversion of non-Christians. Some traveled as far as India and Ceylon to set up missions. But for most, evangelizing in the Holy Land was a far more appealing prospect. Nonetheless, by the 1830's, the American Board had established its first station in Constantinople, Turkey, followed by missions in Smyrna, Brusa, Trebizond, Erzurum, and later throughout the larger Asia Minor.

By the turn of the century, the Board had established 12 missions and 270 outposts in Asiatic Turkey as well as 114 organized churches and 1,132 schools in association with several colleges in Constantinople, Harput, Marsoban, Van, Aintab, and Smyrna. They also established various theological seminaries and trade schools.

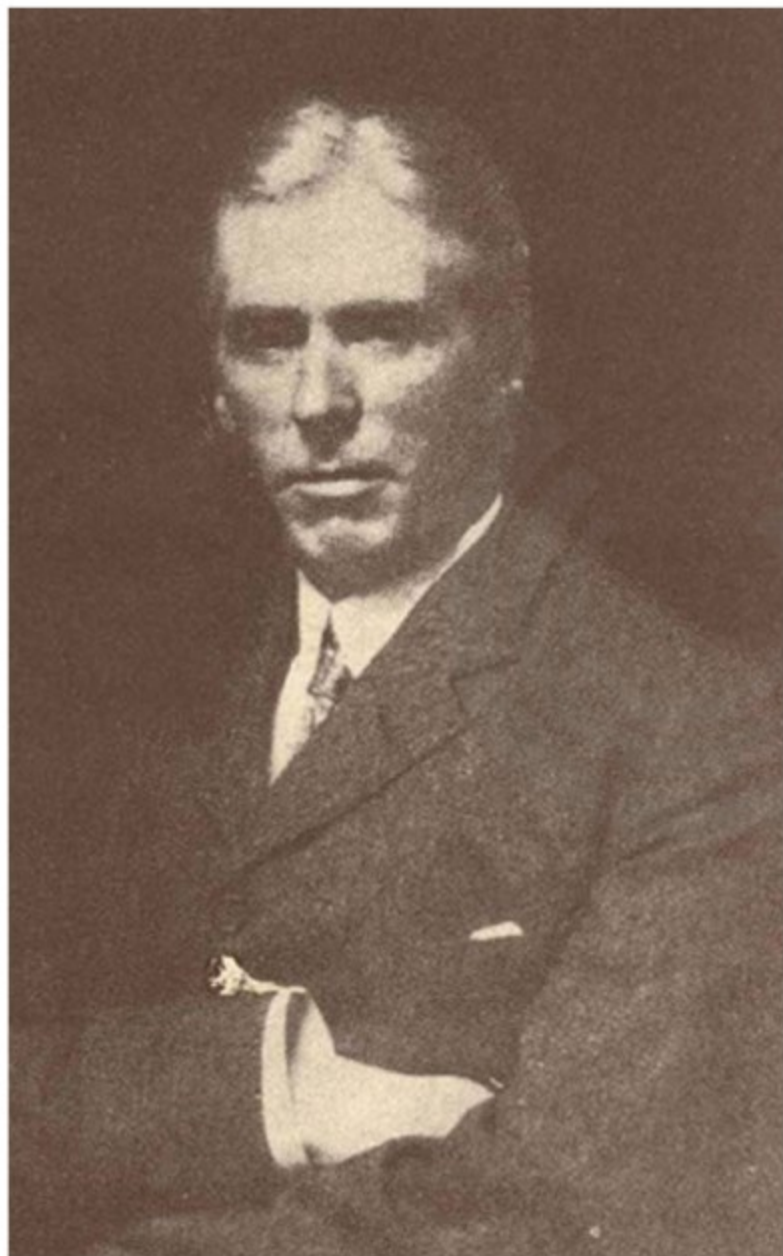
The first Americans arrived in Turkey to preach their faith. Little did they know that their descendants would be eyewitnesses to the unspeakable atrocities of the first genocide of the 20th century.

As missionary S. Ralph Harlow put it, "the world of our day had hardly the emotions and conscience to comprehend, even amid the horror of the cruelties of those years." Whatever the challenge, the missionaries heeded the call of their conscience. Often risking their own well being, they devoted themselves to protecting the helpless.

Ջեյմս Բարթոն: Ամերիկոմի
տնօրենների խորհրդի առաջին
նախագահն է, նաև զբաղեցրել
է Օտարերկրյա առաքելության
խորհրդի քարտուղարի պաշտոնը:
1915 թ. նրա գործուն ջանքերով
է հիմնադրվել Հայ-սիրիական
փրկության ամերիկյան կոմիտեն,
որը հետագայում վերածվել է
Մերձարևելյան մպաստամատույց
կոմիտեին:

Barton, James Levi (1855-1936),
the first Chairman of the Board of
Directors of Near East Relief (NER)
and the Secretary of the American
Foreign Mission Board. One of the
principal architects of the American
Committee for Armenian and Syrian
Relief in 1915 (the forerunner of
NER).

Քլիվլենդ Դոդջը ակամավոր
ֆիլանտրոպիստ է, ով նաև կանգնած
է նդւլ Ամերիկյան կոմիտէի
հիմնարկեքի գաղափարական
ակունքներում: Մինչև 1926 թ.
կյանքից հեռանալը զբաղեցրել է
Կոմիտէի գանձապահի պաշտոնը:
Զբաղեցրել է Ֆելիս Դոդջ
պղնձարդյունաբերական ընկերության
նախագահի պաշտոնը: Մտերիմ
ընկերական հարաբերությունների մեջ
է նդւլ նախագահ Վիլսոնի հետ:

Cleveland Dodge, the founder of the
American Committee for Armenian and
Syrian Relief, later known as Near East
Relief (NER). Served as its treasurer
until his death in 1926. Also president
of the Phelps Dodge Corporation, a
copper mining company. A renowned
philanthropist, he was a friend and
advisor to President Woodrow Wilson.

Նրիտասարդ միսիոներուհի Նելլի
Միլեր Մանը՝ Ինդիանա նահանգի
Գոշեն քաղաքից: 1921-23 թթ.
աշխատել է Կոմիտեի Բեյրութի
գրասենյակում՝ գլխավոր գանձապահ
Ռեյ Բենդերի քարտուղարի
պաշտոնում:

Nellie Miller-Mann, a 24-year-old
missionary from Goshen, Indiana.
Served in Beirut, Lebanon as secretary
to Ray Bender, treasurer of NER Beirut
headquarters, 1921-23.

Արիւնդնորուհի տիկին
Ռութ Փամալին
նորածին հայ
մանուկների հետ:
Իսաքքերդ: 1922 թ.:

Mrs. Ruth Pamalee, an
American missionary,
holding five Armenian
foundlings . Harpoot.
1922.

Կոմիտեի անդամները: Ձախ կողմում կանգնած է գլխավոր քարտուղարի օգնական Բարքլի Էյքսոնը: Նրա կողքին ամենայն հավանականությամբ կանգնած է Ամերիկյան կոմիտեի անդրկովկասյան մասնաճյուղի ղեկավար կապիտան Էրնեսթ Յարոուն: Աջ կողմին ամենայն հավանականությամբ կանգնած է Չարլզ Վիքրին:

NER members with Barclay Acheson, Associate General Secretary of NER, (far left). Standing next to him is most probably Captain Ernest Yarrow, head of the Caucasus branch of the Near East Relief in Armenia. At the far right is most probably Charles Vickrey.

Ամերիկյան կոմիտեի գործադիր խորհուրդը: Լուսանկարն արվել է 1916 թ. հունվարին՝ դեսպան Հենրի Մորգենթաուի և Ուիլիամ Փիտի Կոնստանդնուպոլսից վերադառնալու օրը: Զախից նստած՝ Հենրի Մորգենթաու, Քլիվլանդ Դոդջ, Ջեյմս Բարթոն, Սամյուել Դուքսոն: Զախից կանգնած՝ Ալեքսանդր Հեմֆիլ, Հարոլդ Հաթչ, Մթենլի Ուիայթ, Ուիլիամ Փիտ, Էդուին Բալքլի, Չարլզ Վիքրի:

NER Executive Committee. Photograph taken upon the return to the U.S.A. of Ambassador Morgenthau and William W. Peet from Constantinople in January 1916. Left front: Henry Morgenthau, Cleveland H. Dodge, James L. Barton, Samuel T. Dutton. Left standing: Alexander J. Hemphill, Harold A. Hatch, Stanley White, William W. Peet, Edwin M. Bulkley, Charles V. Vickrey.

Ամերիկյան կոմիտեի անդրկովկասյան մասնաճյուղի ղեկավար կապիտան Էրնեսթ Զարրուն կնոջ՝ Ջեյնի հետ: Մյուսների ինքնությունը անհայտ է:

Captain Ernest Yarrow, head of the Caucasus branch of the Near East Relief in Armenia, and his wife, Jane. Others are unidentified.

Ամերկոմի բժշկական անձնակազմը: Բեյրութ, 1927 թ.: Առաջին շարքի ամենաաջ արթողին նստած է ղանիացի ականավոր միսիոներուհի Մարիա Յակոբսոնը: Զախսակողմյան երկրորդ արթողին նստած է շվեյցարացի հայտնի միսիոներ Յակոբ Կունցլերը:

The NER Medical Staff, Beirut, 1927. First row, seated: Maria Jacobsen (far right). Second from far left seated: Jacob Kunzler.

Բարեպաշտ քաղաքականություն. միսիոներները՝ Վաշինգտոնի սուրհանդակներ

Կասկածից վեր է, որ Առաջին համաշխարհային պատերազմի ընթացքում ամերիկացի միսիոներները մեծ դեր ունեցան իրենց ժողովրդի աչքերում և սրտերում հայերի կերպարը կերտելու հարցում:

Շնորհիվ իրենց ցանքերի և հայ ժողովրդին սպառնացող լրջագույն վտանգի ստույգ գնահատման՝ այս միսիոներները ոգևորվեցին Ամերիկային՝ ստանձնելու «Հայկական հարցի» բարդական կողմը դիտարկելու իրավասությունը: Ինչպես նախագահ Հերբերթ Հոլմերն է նկարագրում իր հուշերում. «Արարատ լեռան և Նոյի հետ կապված գուգորդումները, մահմեդական թուրքերի կողմից պարբերաբար սպանդի ենթարկվող անկոտորում քրիստոնյաները և ավելի քան հիսուն տարի շարունակ նրանց թշվառության կրճատմանն ուղղված կիրակնօրյա դպրոցի դրամահավաքները, բոլորը դրոշմել են Հայաստան անունը ամերիկացիների հիշողության մեջ»:

Տասնամյակներ շարունակ ապրելով հայկական համայնքներում՝ ամերիկյան միսիոներներն անգլերազանցելի էին տեղական կյանքի մասին իրենց իրազեկության առումով: Նրանք առաջին դեպքերից էին, ովքեր զեկուցում էին ամերիկյան պաշտոնյաներին ականատեսած թուրքական վայրագությունների մասին:

Ամերիկյան խորհրդի նախագահ Սամուել Քլեյմեր հաստատում է, որ յուրաքանչյուր միսիոներ «տիրապետում է մեծածավալ հույժ արժևալոր տեղեկատվության, որը կարող է փոխանցել ցանկացած պետական պաշտոնյայի»: Ջեյմս Լ. Բարթոնն իր հերթին նշում է, որ «արտերկրյա մեծ միսիոներական համայնքի քարտուղարներից և ոչ մեկը չի կարող չառնչվել միջազգային բնույթի բազմաթիվ կարևոր հարցերի հետ և այդ մասին կարևոր տեղեկություններ չունենալ իր թղթապանակում»:

Այդ ամենը հասկանալով՝ ԱՄՆ-ի գաղտնի պատվիրակները հաճախ դիմում էին միսիոներներին մանրամասն զեկույցներ ու խորհուրդներ ստանալու համար, ինչը մեծ ներդրում ունեցավ Միացյալ Նահանգներում հայանպաստ կարծիքի ձևավորման գործում:

Piety to Politics: Relief Workers As Couriers for Washington

There is no doubt that, during the first world war, the American missionaries played a major role in shaping the image of the Armenians in the hearts and minds of the American people. By virtue of their efforts, and accurate assessment of the grave peril of the Armenians, these missionaries inspired America to take up the moral mandate of the “Armenian Question.”

As President Herbert Hoover characterized it in his memoirs. “The association of Mount Ararat and Noah, the staunch Christians who were massacred periodically by the Mohammedan Turks, and the Sunday School collections for over fifty years for alleviating their miseries, all culminate to impress the name Armenia on the front of the American mind.”

Living among the Armenian communities for decades, American missionaries were unmatched in their knowledge of the local life. They were the main envoys, reporting firsthand accounts of the atrocities to American officials.

Samuel Capen, President of the American Board, stated that a missionary “has a mass of information of inestimable value that he can communicate to any government official.”

James L. Barton pointed out that, “no secretary of a large foreign missionary society can fail to be in touch with many important questions of an international character and have in his files important information bearing upon them.”

With increased awareness of the situation, U.S. emissaries often turned to the missionaries for detailed reports and advice, all of which greatly contributed to the rising pro-Armenian sentiment in the States.

THE WHITE HOUSE
WASHINGTON

AN APPEAL TO THE AMERICAN PEOPLE.

One year ago, in compliance with resolutions passed by the Senate and by the House of Representatives, I appointed days upon which the people of the United States might make such contributions as they felt disposed for the aid of the stricken Armenian and Syrian peoples.

American diplomatic and consular representatives and other American residents recently returned from Western Asia, assure me that many thousands of lives were saved from starvation by the gifts of the American people last winter. They also bring full assurance of the continued effective distribution of relief and report that the suffering and death from exposure and starvation will inevitably be very much greater this winter than last unless the survivors can be helped by further contributions from America.

Reports indicate that of orphans alone there are more than 400,000, besides women and other dependent children, reaching a total of more than 2,000,000 destitute survivors. The situation is so distressing as to make a special appeal to the sympathies of all.

In view of the urgent need I call again upon the people of the United States to make such further contributions as they feel disposed, in their sympathy and generosity for the aid of these suffering peoples. Contributions may be made through the American Red Cross, Washington, D. C. or direct to the American Committee for Armenian and Syrian Relief, Cleveland H. Dodge, treasurer, One Madison Avenue, New York City.

29 October, 1917.

LE PRÉSIDENT WILSON

Թուրքիան դիվանագիտական մանրադիտակի ներքո. ԱՄՆ փոքրասիական հյուպատոսությունները

Որքան էլ արժեքավոր էին միսիոներների հաղորդած տեղեկությունները, ԱՄՆ-ի կառավարության արխիվները բացահայտում են, որ կար նաև ԱՄՆ-ի կողմից Հայաստանի օժանդակությունը սատարող մեկ այլ տեղեկատվական աղբյուր: Դրանք էին Գերմանիայում ԱՄՆ-ի դեսպան Ջեյմս Վ. ժերարդը (1913-1917), Թուրքիայում ԱՄՆ-ի դեսպան Հենրի Մորգենթաուն (1913-1916) և Մորգենթաունի հաջորդած Աբրամ Ի. Լիդար (1916-1917):

Դեսպանները տեղեկություններ էին ստանում Տրապիզոնում, Սամսունում, Ադրիանապոլսում, Ջմյուռնիայում, Մերսինում և Ալեքսանդրևոտում գտնվող ԱՄՆ-ի հյուպատոսություններից: Այս քաղաքները Թուրքիայի հիմնական առևտրային կենտրոններն էին և խիստ բնակեցված էին հայերով:

Ավելին, ամերիկյան դիվանագիտական ներկայացուցչությունները՝ վերահսկողություն հաստատելու համար աշխարհագրական հարմար տեղագրությամբ Երևա կողմից օղակում էին Անատոլիայի երկրամասը. արևմուտքում՝ Էգեյան ծովը, հյուսիսում՝ Սև ծովը, հարավում՝ Միջերկրական ծովը և կենտրոնում՝ Ադրիանապոլիսը:

Այս կերպ հյուպատոսարանները դիտորդական «կարանտին» էին սահմանել Թուրքիայի ներքին քաղաքականությունը մանրագնին մշտադիտարկելու նպատակով: Այս փաստի մասին է վկայում ԱՄՆ-ի կառավարության արխիվներում գեղատպագրված իրադարձությունների ժամանակագրությունն ու ծավալը պատկերող հսկայածավալ տեղեկատվությունը:

Թուրքիայում տեղակայված օտարերկրյա ծառայություններից բացի ԱՄՆ արտաքին գործերի պաշտոնյաները մեծածավալ լրացուցիչ տեղեկատվություն էին ուղարկում հարևան պետություններ: Նրանք նաև մանրամասն տեղեկություններ էին հայտնում թուրքական իշխանության կողմից հայերի նկատմամբ իրականացված բռնությունների մասին:

A Geographical Edge: U.S. Consulates in Asia Minor

Valuable as missionary contributions may have been, the U.S. State Department archives reveal that there was yet another channel of information promoting U.S. support for Armenia. Those were James W. Gerard, U.S. Ambassador to Germany (1913-17); Henry Morgenthau, U.S. Ambassador to Turkey (1913-16); and Abram I. Elkus, Morgenthau's successor in office from 1916 to 1917.

These ambassadors relied heavily on communications from the various U.S. consular corps located in Trebizond, Samsun, Adrianople, Smyrna, Mersin, and Alexandretta. Those cities were Turkey's major hubs of commerce and trade with dense Armenian populations.

Moreover, the ambassadors were geographically positioned to survey Anatolia from multiple vantage points: the Aegean Sea to the west; the Black Sea to the north; the Mediterranean Sea to the south; and the city of Adrianople in the middle.

The consulates functioned as a watchful 'quarantine' putting the interior of Turkey under truly panoptical surveillance. This fact is well supported by the ample documentation amassed in the U.S. State Department archives that map the breadth of activity and chronology of events.

In line with the foreign services in Turkey, massive supplementary information was dispatched by U.S. foreign service officers in neighboring countries. Again, these reports contained extensive accounts of the maltreatment the Armenians suffered at the hand of the Turkish government.

Հենրի Մորզենթաու դիվանագետը

Հայերի հարցում միջամտություն հայցող բոլոր ամերիկացիներից իր առանցքային դերակատարությամբ առանձնանում է հատկապես Հենրի Մորզենթաուն:

Հենրի Մորզենթաուն պատմության մեջ անմահացել է որպես Թուրքիայի Բարձր Դռնում ԱՄՆ-ը ներկայացնող փայլուն դիվանագետը, ով առաջիններից էր, որ բարձրաստիճանի մի ամբողջ ազգի բնաջնջման վտանգը: Ու հենց նրան է վերագրվում «ռասայական բնաջնջում» եզրի հեղինակումը: Առհասարակ, իր քաղաքական գործունեության ընթացքում Մորզենթաուն ձևավորել էր իր տեսակետներն ու քննադատությունն ազատորեն արտահայտող տիպական դիվանագետի կերպարը, որն իր լավագույն արտահայտությունը գտավ չարագործներին բացահայտելու և Գերմանիայի հանցակցությունը ներկայցնելու նրա հետևողական ջանքերի մեջ:

Մորզենթաուի դեսպանության շրջանը համընկավ Թուրքիայում հայերի կոտորածների բարձրակետի հետ: Այն համընկավ նաև Առաջին համաշխարհային պատերազմի թե՛ շրջանի հետ, որի պատճառով Մորզենթաուն՝ որպես պատվիրակ, հայտնվել էր Լոկկոդմանի բարդ իրավիճակում: Նրա դեսպանության տարիներին ԱՄՆ-ն միակ խոշոր արևմտյան պետությունն էր, որը դեռ չէր դաշնակցել Անտանտի տերություններին, դեռևս դիվանագիտական ներկայացուցչություն ուներ Թուրքիայում և քաջատևյակ էր Լոկկոդմանի անցուղարձին: Մյուս կողմից, չեզոքության քաղաքականությանը հետևելով՝ ԱՄՆ-ն չէր անդամակցում նաև պատերազմող մյուս բոլորին՝ Դաշնակիցներին:

Որպես ԱՄՆ-ի պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ Մորզենթաուն պարտավոր էր ենթարկվել իր պետության պաշտոնական չեզոք քաղաքականությանը: Բայց չեզոքության իր մեկնաբանության մեջ նա այն չնույնացրեց անմասն անտարբերության հետ, այլ սոսկ որդեգրեց պատերազմի մասին քննարկումներից զերծ մնալու գործելաոճը:

1918 թ. ԱՄՆ վերադառնալուց անմիջապես հետո հրապարակված իր գրքում դեսպան Մորզենթաուն գրում է. «Թուրքական կառավարությունը ձգտում էր հնարավորինս Լոկար թաքցնել իր չարագործություններն արտաքին աշխարհից: Հստակ էր նրանց մտադրությունն առ այն, որ Նվրուպան ու Ամերիկան պետք է իմանային հայկական ցեղի բնաջնջման մասին միայն այն իրականացնելուց հետո»:

Henry Morgenthau: The Activist Diplomat

Of all the Americans advocating for intervention on behalf of the Armenians, Henry Morgenthau stands apart as a towering figure. His effort to raise worldwide attention to the plight of the Armenians in Ottoman Turkey has been chronicled for the ages.

As a U.S. ambassador posted at the High Porte of Turkey, Mr. Morgenthau had firsthand exposure to unfolding domestic affairs. As such, he went to heroic lengths to alert the world to the threatening annihilation of the Armenian nation.

By all accounts, Ambassador Morgenthau was uncompromising in his efforts to expose the perpetrators as well as Germany's involvement. He is also credited for coining the term "race extermination." Blurring the lines of diplomacy, he openly condemned the Turkish government's policies and actions against the Armenian minority.

Morgenthau's ambassadorship coincided with World War I, the apex of the anti-Armenian carnages in Turkey. As an emissary, he found himself in a delicate position. The US was the only major Western power not allied with the Central Powers, yet still diplomatically engaged in Turkey. During this time, the U.S. was adhering to a policy of neutrality.

As America's official representative, Morgenthau had to abide by this policy of neutrality. Nevertheless, he did not interpret it as a form of 'detached indifference,' but only as a strict imperative to refrain from discussing matters of war. As the treatment of minorities within the country did not relate to foreign hostilities, Mr. Morgenthau's reports focused on the barbaric treatment of the Armenian minority. He also did not refrain from expressing his own personal outrage.

In his book, *Ambassador Morgenthau's Story*, published in 1918 shortly after his return to the states, he writes, "The Turkish Government was determined to suppress such news from the outside world, for as long as possible. It was clearly the intention that Europe and America should hear of the annihilation of the Armenian race only after the annihilation had been accomplished."

Secretary of State,
Washington.

858, July 16, 1 p m.

~~Confidential.~~ Have you received my
841? / Deportation of and excesses against
peaceful Armenians is increasing and from har-
rowing reports of eye witnesses it appears that
a campaign of race extermination is in progress
under a pretext of reprisal against rebellion.

Protests as well as threats are una-
vailing and probably incite the Ottoman govern-
ment to more drastic measures as they are deter-
mined to disclaim responsibility for their
absolute disregard of capitulations and I be-
lieve nothing short of actual force which obvi-
ously United States are not in a position to
exert would adequately meet the situation. / Sug-
gest you inform belligerent nations and mission
boards of this.

AMERICAN AMBASSADOR,

Constantinople

Չքավորների երթը. միսիոներների օգնության առաջին հայցերը

Ցևրասպանության առաջին իսկ օրերից ամերիկացի միսիոներները անձնվեր ցանքեր էին գործադրում անկրկակայքի խոշտանգումներից հայերին փրկելու համար: Սակայն արխիմանյան նյութերի վկայությամբ՝ զանգվածային արտաքստանները Հապս դժվարացնում էին օգնության տրամադրումը:

Բարթոնն իր հուշերում գրում է. «Գրեթե անհնար էր որևէ կերպ օգնել դժբախտ ժողովրդին... նրանց շարքերը խտտորեն հսկվում էին զինվորների կողմից, որոնք մարդկանց ստիպում էին առանց դադարի կամ հանգստի քայլել»:

Միսիոներները ստիպված էղան աջակցություն խնդրել Վաշինգտոնից. «Հայցում ենք Ձեր անհապաղ միջամտությունը», - գրված էր Հենրի Մորգենթաուի՝ պետքարտուղար Ուիլյամ Ջենինգս Բրայրնին 1915 թ. ապրիլին հասցևագրված հեռագրի մեջ: Հեռագրում մասնավորապես նշվում էր, որ Թուրքիայում տեղակայված ամերիկյան միսիոներական առաքելությունը աջակցության խիստ կարիք ունի: Այս հեռագիրը այնուհետև ուղարկվել էր Բոստոնի ամերիկյան միսիոներական առաքելության խորհուրդ:

Այն ժամանակվա բոլոր հաշվետվություններում շեշտվում էին ողբերգության հսկա մասշտաբը և անհապաղ մարդասիրական օգնության կարիքը: «Միջոցներն այնքան սակավ են, որ շատերը... միայն խոտով են սնվում և հարյուրներով սովամահ լինում», - հայտնում էր Հայկաից ԱՄՆ Պետքարտուղարություն ուղարկված հեռագիրը: «Փախստականների ճամբարի 5-6000 մարդկանցից 1500-ը ծայրահեղ թշվառ միճակում է», - Բլյուրթից հաղորդում էր բժ. Վիլյամ Չկմբերսը: «Հայկաի հարավից և հարավ-արևելքից բերված 400,000 արտաքսյալ հայերից միայն 90,000-ն են ողջ մնացել: Նրանցից շատերը դեռ կարողանում են սևափական կարիքներն ինքնուրույն հոգալ, բայց մոտ 10,000-ը ծայրահեղ թշվառ միճակում է, իսկ շատ-շատերը՝ անաշխատունակ և շոտով ծանր դրության մեջ կիսայտնվեն, եթե օգնությունը ժամանակին տևող չհասնի», - հայտնում է Պաղեստինից ստացված մեկ այլ հաշվետվություն:

Իրավիճակն օրհասական էր, և ահա այդ պայմաններում է, որ ԱՄՆ միսիոներության ղեկավարների ցանքերով ստեղծվում է Հայ և սիրիական օգնության ամերիկյան կոմիտեն, որն այնուհետ վերանվանվում է Մերձավոր Արևելքի օգնության ամերիկյան կոմիտեի, և ապա՝ Մերձավոր Արևելքի օգնության հիմնադրամի:

The March of the Destitute: Early Missionary Appeals for Aid

From the earliest days of the genocide, the American missionaries worked valiantly to save Armenians from unspeakable torments. Yet, archives document that such efforts were overpowered by the massive scale of the deportations.

One missionary, named Barton, reflected that, “It was almost impossible to aid in any way the unfortunate people...the caravans were isolated by soldiers and forced to move on continually.”

The missionaries turned to Washington for assistance. “Please help quickly,” Henry Morgenthau cabled Secretary of State William Jennings Bryan in April 1915, explaining that the American missions in Turkey were in dire need of relief funds. This cable was then forwarded to the American Board in Boston.

All the reports of the time emphasized the magnitude of the calamity and the urgent humanitarian needs. “So insufficient are the funds, that many . . . have only grass to eat, and they are dying of starvation by the hundreds,” a telegram from Aleppo reported to the State Department. “Out of a camp of 5-6000 not more than 1500 are in extreme destitution. ” Dr. William Chambers reported from Beirut that there were “90,000 Armenians left of the nearly 400,000 deported down through Aleppo south and southeast.” Yet another report from Palestine estimated that “many of them are quite self-supporting, but there are probably 10,000 destitute and many more who are without work and will be in distress before long if relief does not come.”

The situation was critical, and it was against this background that the missionary leaders in the U.S. founded the American Committee for Armenian and Syrian Relief, later renamed the American Committee for Relief in the Near East, and ultimately Near East Relief (NER).

Actio Libera in Causa: Մարդասիրական առաջին նախաձեռնությունները

Հանցագործությունները վերապրածներին տրամադրված միսիոներական օգնությունը կարելի է պայմանականորեն բաժանել երեք փուլի՝ 1915-1917, անմիջական արձագանքը, 1917-1918, երբ ԱՄՆ-ն մտավ Առաջին համաշխարհային պատերազմի մեջ՝ խզելով իր դիվանագիտական հարաբերությունները Թուրքիայի հետ, և 1918 թ.-ից հետո, երբ ընդլայնվեցին հետպատերազմական մարդասիրական օգնության ծավալները:

Նշված ժամանակահատվածներից առաջինի ժամանակ ամերիկացի միսիոներները սկսեցին համագործակցել Ամերիկյան խորհուրդների հետ՝ իրենց հովանու տակ վերցնելով Սիրիայի՝ ցեղասպանությունը վերապրած 150.000 հայերի և մի քանի հարյուր հազար Հյուսիսային Կովկասի երկրներ գաղթած փախստականների: Հայ և սիրիական օգնության ամերիկյան կոմիտեի հիմնադրումը հնարավորություն ընձևեց հավաքագրելու 177.000 դուրս, որն անմիջապես ուղարկվեց Թուրքիա, Սիրիա և Կովկասյան երկրներ:

Շուտով պարզ դարձավ, որ օգնության ծավալները բավարարչևորդ բերգության չափերի համար: 1916 թ. հավաքագրվեց լրացուցիչ 2.404.000 դուրս, ինչի արդյունքում միսիոներները ընդլայնեցին իրենց գործունեությունը: Նրանք այժմ կարող էին ոչ միայն ամենօրյա սնունդ տրամադրել ամենաչքավորներին, այլև բուժօգնություն մատուցել գաղթականներին և զինվորներին: Բացի սննդից և բուժօգնությունից, հայ որբ երեխաներին օթևան, կրթության և հանգստի հնարավորություն էր ընձևում:

Երկրորդ փուլի ընթացքում նվիրատվությունները կրկնապատկվեցին: Չնայած պատերազմական գործողություններին ԱՄՆ-ի միանալուն, ամերիկացի միսիոներների մեծամասնությունը չքեց իրենց ծառայության վայրերը. շատերը միացան Նվեդական դիվանագիտական առաքելությանը, որն այդ ժամանակ ներկայացնում էր ԱՄՆ-ի շահերը Թուրքիայում: Մեկ տարի անց՝ 1918-ին, նվիրատվությունները դարձյալ կրկնապատկվեցին և Մերձավոր Արևելքի օգնության հիմնադրամը 7 միլիոն դոլարի չափով նվիրատվություն հավաքագրեց:

Հետպատերազմյան շրջանում՝ հաղորդակցման պատմիչների վերանայուն պես, հիմնադրամը նոր անձնակազմ հավաքագրեց, արդիականացրեց բժշկական սարքավորումները և ընդլայնեց գաղթականներին մատուցվող իր ծառայությունների շրջանակը:

Actio Libera in Causa: Early Relief Efforts

A common problem in criminal law is the Actio Libera in Causa defense, in which the perpetrators contrive to commit crimes under conditions that normally would afford them a justification or excuse. World War I provided just such a pretext for the annihilation of an entire ethnic minority.

Missionary aid to those who survived these crimes could be broadly delineated into three phases: 1915 to 1917, the immediate response; 1917 to 1918, when the United States entered World War I, severing diplomatic ties with Turkey; and after 1918 when post-war relief efforts expanded.

During the first phase, American missionaries began to collaborate with the American Councils to take under their aegis 150,000 genocide survivors in Syria and the several hundred thousand refugees that had fled to the Russian Caucasus. Once the American Committee for Armenian and Syrian Relief had been established, the Committee was able to raise approximately \$177,000. These funds were transferred to Turkey, Syria, and the Caucasus for immediate use.

It soon became apparent that funding was insufficient to the magnitude of the crisis. In 1916, an additional \$2,404,000 was raised, allowing the missionaries to expand their scope of activities. Not only did they provide daily sustenance to the most deprived, but they also extended medical care to soldiers. As for Armenian orphans, boys and girls were provided with shelter, recreation and education in addition to food and medical attention.

During the second phase, donations doubled. And, despite America's entry into the war, most of the American missionaries remained at their stations. Many joined the Swedish legation, which represented U.S. interests in Turkey. A year later, in 1918, the contributions doubled again and NER generated \$7 million in donations.

In the post-war phase, barriers to communication were removed, thus enabling NER to enlist new recruits, deliver updated medical equipment and other supplies, as well as widen its range of services to survivors.

Մուդրոսի զինադադարը. մարդասիրական օգնության շրջանակն ու ծավալները ընդլայվում են և բազմապատկվում

1918 թ. հոկտեմբերի 30-ին Մուդրոսում կնքված զինադադարով կասեցվեց նաև թշնամանքը Մերձավոր Արևելքում: Զինադադարը նոր հնարավորություններ բնօրինակ մարդասիրական օգնության ընդլայնման համար՝ վերացնելով օգնության տեղափոխումը նախկինում խոչընդոտող պատերազմական պատմեղները և ապահովելով միախոհների մոտքը Մերձավոր Արևելքի ամենահեռավոր անկյուններ:

Զինադադարը նաև պայմաններ ստեղծեց հայրենիքում առավել արդյունավետ դրամահավաքի համար, քանի որ այն հնարավորություն էր բնօրինակ ԱՄՆ հասարակության ավելի լայն շրտերին բնկալելու Մերձավոր Արևելքի ռդերգության մասշտաբները, որն այժմ թաանկարների շնորհիվ նաև տեսանելի կերպով հրապարակվում էր:

Լեյմների մարդասիրական շարժման շրջանակներում, Ամերիկյան կոմիտեի դեկավարության և Չարլզ Վիքրեյի կողմից կիրառված դրամահավաքի բարձրակարգ մեխանիզմի շնորհիվ ՄԱՆ-ին հաջողվեց 19.5 մլն դոլարի չափով աննախադեպ գումար հավաքագրել միայն 1919 թ.:

Իրականում, 1918-ից 1929 թթ. (հանրային քարոզարշավն այդ ժամանակ դադարեց) ՄԱՆ-ը հավաքագրեց Ամերիկյան տասնմեկ ամենամեծ քրիստոնեական միությունների բնդհանուր տարեկան եկամտի քառապատիկը՝ շնորհիվ Ռոքֆելլերի Հիմնադրամի, Ամերիկյան Կարմիր Խաչի և ամերիկահայ սփյուռքի՝ Հայ բարեգործական բնդհանուր միության անունից կատարված նվիրատվությունների:

Այս ամենի շնորհիվ ՄԱՆ-ը զանգվածային մարդասիրական օգնության աշխատանքներ իրականացրեց, որոնց մասշտաբը և կարևորությունը դժվար է գերազնահատել: Զինադադարին հաջորդող տարվա բնթացքում՝ հունվար 1919 - հուլիս 1920, ԱՄՆ-ն Հայաստան ուղարկեց մոտ 29 մլն դոլարի արժողությամբ օգնություն, ներառյալ 119.000 տոննա մթերք և կաթ, 16.000 տոննա հագուստ, օճառ և բժշկական պարագաներ: ԱՄՆ-ի օժանդակած մանկատները 30.000 երեկայի ապաստան տրամադրեցին. կառուցվեցին հիվանդանոցներ, որոնք ծառայում էին համայն բնակչությանը:

Armistice in Moudros: Avenues for Relief Expand and Multiply

World War I concluded with the armistice in Moudros on October 30, 1918. This brought hostilities in the Middle Eastern arena to a halt, opening new avenues for widespread relief. Wartime blockades were lifted, allowing supplies to be transferred and missionary workers to reach the farthest corners of the region.

From January 1919 to July 1920, the U.S. delivered to Armenia nearly \$29 million of total relief, including over 119,000 tons of food and milk and 16,000 tons of clothing, soap, and medical supplies. It operated orphanages housing over 30,000 children and constructed hospitals to serve the entire population.

The armistice also made way for more efficient fundraising back home. With its attention turned away from war, the American public could reflect on the magnitude of the disaster in the Near East. Posters, photos and footage often depicted in graphic detail the extent of human suffering.

All this, combined with the sophisticated fundraising techniques employed by the American Committee's leadership, under the direction of the Laymen's Missionary Movement and in a close cooperation with Charles Vickrey, made it possible for NER to raise nearly \$19.5 million in 1919 alone.

Even when the public campaign was over, from 1918 to 1929 NER raised more than four times the total annual income of the foreign boards of the eleven largest American Christian denominations. Significant donations were made by the Rockefeller Foundation, the American Red Cross, as well as the Armenian-American Diaspora via the Armenian General Benevolent Union (AGBU).

With the necessary funds to embark on a massive relief effort, NER's impact on the fate of the Armenian people cannot be overestimated.

Հնավանդ մարդասիրություն. դրվագներ ամերիկյան բարեգործության պատմությունից

Ամերիկյան բարեգործության ակունքները շատ ավելի վաղ են, քան 1915 թ. Հայոց ցեղասպանության արձագանքը: Բարեգործությունը հայրենիքում և արտերկրում նորաստեղծ պետության հիմնադրման առաջին օրերից ի վեր եղել է և մնում է ամերիկյան առանցքային արժեքներից:

Արտերկրում բարեգործության բազմաթիվ օրինակներից թերևս ամենահինը թվագրվում է 1820 թվականով, երբ ամերիկացիները շալյորեն հովանավորեցին Օսմանյան լծի դեմ հույն ժողովրդի ազատագրական պայքարը, ԱՄՆ-ն մեծ օժանդակություն ցուցաբերեց նաև Իռլանդիային 1845-49 թթ. Մեծ երաշտի ժամանակ, Կուբային՝ գաղութատիրական Իսպանիայի բռնապետության դեմ անկախության պայքարի ժամանակ և 1894-96 թ. հայերի Համիդյան ցարդերի ժամանակ:

Առաջին համաշխարհային պատերազմը պարարտ հող հանդիսացավ ամերիկյան բարերարության համար: Պատերազմի սկզբում ամերիկյան մարդասիրական օգնության տարբեր կազմակերպություններ ձևավորվեցին՝ տրամադրվելու նյութական օժանդակություն Սերբիայի, Ռումինիայի, Ռուսաստանի և Լեհաստանի պատերազմից տուժածներին, Գերմանիայի, Ավստրիայի և Պաղեստինի հրեաներին և այլուր:

Փաստացիորեն, Ամերիկյան անմիջապես արձագանքեց լայնածավալ մարդկային տառապանքին՝ միջազգային մարդասիրական օգնություն հավաքագրելով հանուն Գերմանիայի առաջին օտարերկրյա ներխուժման գոհերի, որն ամերիկյան պատմաբաններն անվանում են «Բեյզիայի բռնաբարություն»: Միայն Բեյզիայի համար Ամերիկյան նվիրաբերել է 34 միլիոն դոլար, որից 6 միլիոնը տրամադրվեց կանխիկ նվիրատվության, իսկ 28 միլիոնը՝ հագուստի և կենսական նշանակության ապրանքների տեսքով:

Ընդհանուր առմամբ, հին աշխարհի պատերազմից տուժածներին տրամադրված ամերիկյան օգնությունը՝ պետական սուբսիդավորման կամ մասնավոր ու պետական նվիրատվությունների տեսքով, կազմում է 5 միլիարդ դոլար, որն աննախադեպ և չգերազանցված թիվ է: Ռուսաստանը ամերիկյան մարդասիրական օգնության ամենամեծ շահառուն էր. ավելի քան 80 միլիոն դոլար է տրամադրվել 18.000 մարդասիրական կենտրոնների ապավինած ավելի քան 10 միլիոն մարդկանց:

A Long History of Philanthropy: Genesis of American Relief Abroad

American philanthropy goes back much further than its response to the survivors of the Armenian Genocide of 1915. Charity at home and abroad had been a core American value since the earliest days of the new republic.

Examples of charity abroad are many, tracing as far back as the 1820's, when the Americans gave generously to the Greeks during their war of independence from Ottoman oppression; to the Great Famine in Ireland in 1845-49; then the Cuban fight for freedom against the colonial Spanish rule in the 1880s; and the Hamidian massacres of the Armenians from 1894-96.

World War I unleashed the greatest outpouring of American generosity. At the start of the war, various American relief organizations were formed to extend material assistance to the dejected war victims of Serbia, Romania, Russia, Poland, the Jews in Germany, Austria and Palestine, and elsewhere.

In fact, America immediately responded to the widespread human suffering by rallying international aid for the victims of the first German invasion outside its borders, which historians refer to as the "Rape of Belgium." For Belgium alone, America donated \$34 million, \$6 million of which came as cash contributions and over \$28 million in clothing and life-saving supplies.

Overall, the totality of American aid to war-torn victims in the old world—some in the form of government loans, others through private and public contributions—reached an unprecedented \$5 billion. Russia received the largest share from American relief organizations; over \$80 million reached as many as 10 million people through 18,000 relief operation bases across that country.

The Shifting Scene of Near East Relief Activities

NEAR EAST RELIEF

This map shows the shifting scene of NEAR EAST RELIEF activities since the Smyrna disaster. 1,250,000 Armenians, Greeks, Syrians and other Christian peoples have fled from Turkey in Asia Minor (Anatolia) to Syria, Greece and islands of the Aegean. Thousands of orphan children cared for in institutions of the N. E. R., have been moved to places of safety in Greece, Syria and Palestine. Many new relief stations, hospitals and orphanages have been opened where the transplanted refugees are trying to find a new foothold and where new homes for the orphans must be provided.

INSIDE OF BULLETIN ON PAGE 67

Map Showing Area of Near East Relief Activities

ՄԱՕՀ տիպի բարեգործությունը և ժամանակակից մեղիա մեխանիզմը

Ամերկոմը նոր ԼԳ բացեց ամերիկյան բարեգործության պատմության մեջ: Որքան ԼԳ որ տպավորիչ ԼԳ հիմնադրամի առաքելությունը, հաղորդակցման ժամանակակից միջոցներով նրա դրամահատվաքները ոչ պակաս ուշագրավ էին:

Կոմիտեն հաջողությամբ օգտագործում էր զանգվածային շուկայագիտության և մասսայական ակտիվիզմի ամենաարդիական հնարները՝ դիպչելու բարերարների սրտերին և գրպաններին:

Մարդասիրական առաքելության աշխատակիցները իրենց գործունեության համար մեծապես հիմնվում էին հանրային կապերի վրա՝ ներառյալ ագրեսիվ հրապարակայնությունը, յոբբինգի և լրատվամիջոցների լայնածավալ լուսաբանման մեխանիզմները:

1915-1928 թթ. ամլիյի քան 20 տարբեր ամերիկյան ամսագրեր հարյուրավոր հոդվածներ տպագրեցին հայկական ողբերգության մասին: Ներգրավված էին բազմաթիվ լուսանկարիչներ և նկարահանող բնկերություններ՝ դպրոցներում և եկեղեցիներում վավերագրական ֆիլմաշար և կինոքրոնիկոն ներկայացնելու համար: Նման տեսաֆիլմեր, որպես «տեղեկատվական գովազդ», ցուցադրում էին նույնիսկ կինոթատրոններում, ինչի շնորհիվ թեման հասանելի էր դառնում հասարակության ԼԳ ամլիյի լայն շերտերին:

Օգտագործելով պատկերի զգացական ներգործությունը՝ Կոմիտեն արտադրում էր տեղեկատվական պաստառներ, որոնք ցուցադրվում էին երկրում մեկ: Նույնիսկ ԱՄՆ կառավարությունն էր հետամուտ տեղեկատվության ամեն պատառի՝ հրապարակայնության մեխանիզմի մեջ տեղադրմանը: Միևնույն ժամանակ, Ամերկոմն ապահովեց պետության մասշտաբով իր ներկայությունը՝ հիմնելով տեղական մասնաճյուղեր և պետական կոմիտեներ:

Ամերկոմը նաև իրագործեց «Golden Rule Sundays» նախաձեռնությունը՝ մի ավանդույթ, որ սկիզբ առավ 1923թ. և իրականացվեց 14 երկրներում: Շնորհիվ Ամերկոմի, դեկտեմբերի առաջին կիրակին հայտարարված էր Մերձավոր Արևելքի երկխոսների օր: 1923-1929 թթ. ամերիկյան բնութանիքները նվիրաբերում էին իրենց միջին ճաշկերույթի արժողությունը՝ աջակցելու կարիքավորներին:

NER Philanthropy: Breaking New Grounds

Near East Relief broke new ground in American charitable giving. As impressive as its commitment to its mission, its ability raise funds through modern communications channels was equally noteworthy.

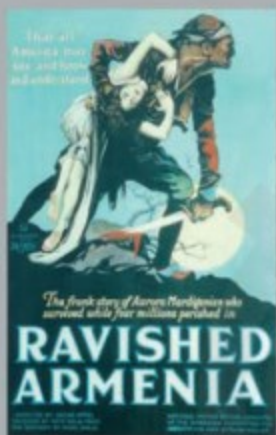
Drawing upon the dynamic ideas of 20th century American business practices, NER employed the most up-to-date mass marketing methods, combined with grass-roots appeals to its donors. This 360-degree approach was an object lesson in how to influence public opinion and shape public policy, using all the communications resources of the time.

Relief workers relied heavily on public relations, including publicity blitzes and lobbying combined with extensive media outreach. They took advantage of print and broadcast outlets by which to educate their constituencies. Between 1915 and 1928, over 20 different American magazines ran hundreds of stories about the plight of the Armenians. Photographers and motion-picture companies were enlisted to produce newsreels and documentaries for presentation in schools and churches. Such films were even shown in movie theatres as “fillers,” thereby reaching ever wider and more diverse audiences.

NER produced posters for display in towns and cities across the country, using the power of the visual image to capture the sentiments of the American people. Even the U.S. State Department cooperated by putting every new piece of information into its own publicity machine. Concurrently, the NER established a presence on the state level by opening local branch offices and forming state committees.

The NER also leveraged “Golden Rule Sundays,” a new tradition established in 1923 and observed in as many as 14 countries. Thanks to the NER, the first Sunday in December was designated for the children of the Middle East. From 1923 through 1929, American families were asked to donate the cost of an average dinner to help feed and sustain the neediest.

Ravished Armenia 90

MOTHERING *the* ORPHANS *of the* NEAR EAST

Food, Shelter
and Clothing
for the
Body

Training *for*
Eye, Hand
and Heart!

Jackie Coogan, *America's Boy*

HELLO FOLKS: *Won't you help me and the
Boy Scouts fill the Million Dollar Milk Ship for the
Near East Orphans?*

Jackie Coogan

This is Milk Week for Near East Relief
A can of Condensed Milk may save a life

This space donated by the makers of Borden's Eagle Brand Condensed Milk

ANYBODY'S CHILD

Studying in the School of the Streets
of the Near East.

We Must Help Him
To Solve His Problems.

www.naregatsi.org

The NEW NEAR EAST

National Headquarters
NEAR EAST RELIEF

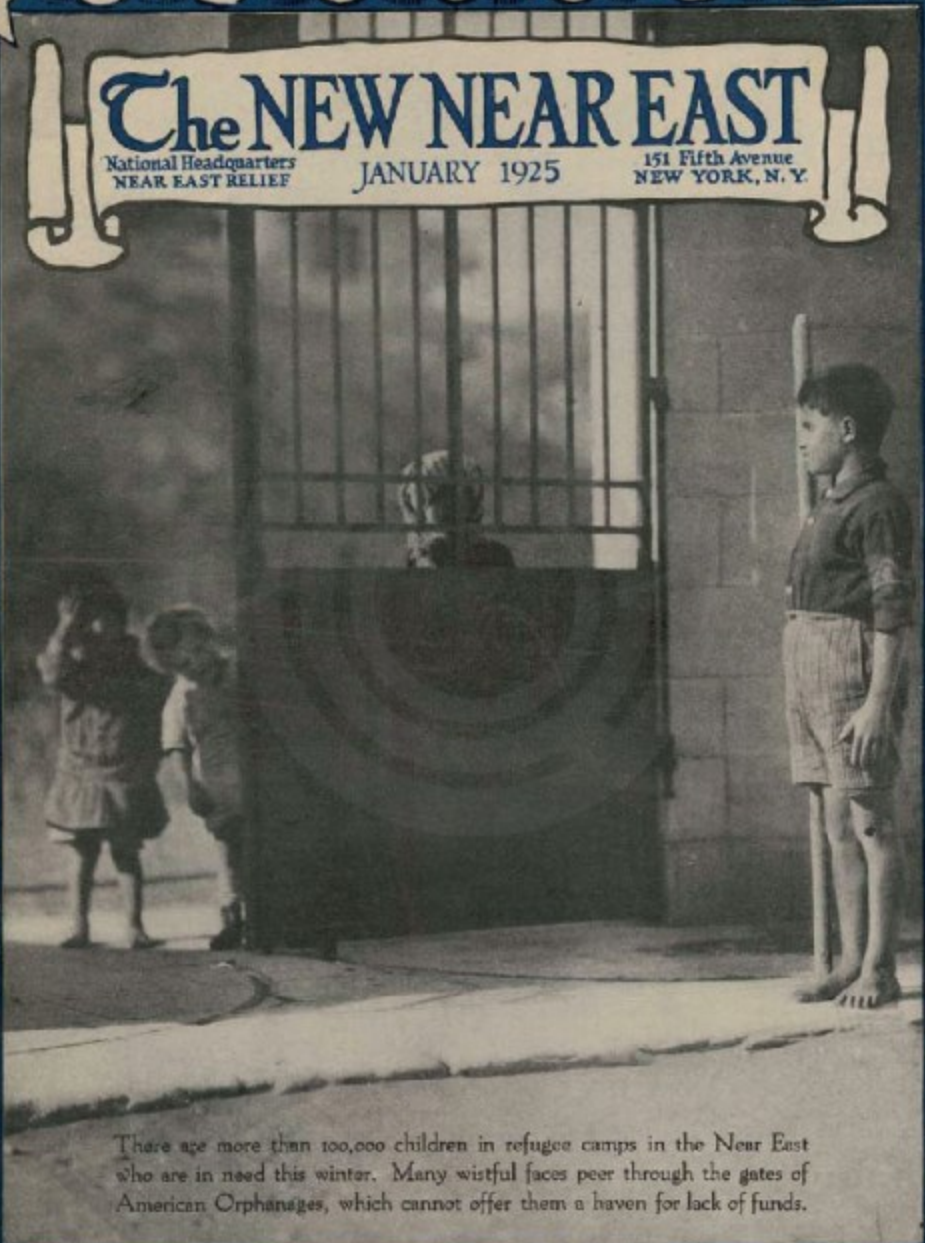
MARCH 1924

151 Fifth Avenue
NEW YORK, N. Y.

An aged refugee who supports her orphaned grandchildren by spinning for Near East Relief industrial department. Twenty thousand children outside of orphanages are wholly or partially supported by the organization, and 14,000 others have been absorbed into the economic life of the Near East during the last year.

The NEW NEAR EAST
National Headquarters
NEAR EAST RELIEF
JANUARY 1925
151 Fifth Avenue
NEW YORK, N. Y.

There are more than 100,000 children in refugee camps in the Near East who are in need this winter. Many wistful faces peer through the gates of American Orphanages, which cannot offer them a haven for lack of funds.

The NEW NEAR EAST

Published by the
NEAR EAST RELIEF

JUNE 1922

151 Fifth Avenue
NEW YORK, N.Y.

Pier 14, Staten Island, New York, during the loading of the Leise Maersk, which sailed for Constantinople and Batoum on April 27 with a \$400,000 cargo of foodstuffs, medical supplies and farm equipment

LEST THEY
PERISH

CAMPAIGN *for* \$30,000,000

AMERICAN COMMITTEE
FOR RELIEF IN THE NEAR EAST

ARMENIA - GREECE - SYRIA - PERSIA

ONE MADISON AVE., NEW YORK.

CLEVELAND H. DODGE, TREASURER

Հայաստանի նոր հանրապետությունը. Քրիստոնեության կապը

1919 թ. Ամերիկյան օգնության վարչակազմի այն ժամանակվա գլխավոր տնօրեն Հերբերտ Հուլբրի կողմից ուղարկված հաշվետվությունները արժարժում էին նորանկախ Հայաստանի Հանրապետության հրատապ խնդիրները:

ԱՄՆ ապագա նախագահ Հուլբրի հաշվարկել էր, որ մեկ միլիոն բնակչությամբ ազգը այժմ համարվել էր Հայաստան ներգաղթած 500.000 փախստականներով, որոնցից «առնվազն 250.000-ը դատապարտված էին անխուսափելի մահվան, իսկ մնացածը սովամահ կլինեին քսանօրյա ժամկետում»:

Որոշ տեղանքների համար Հուլբրի մահ էր կանխորոշել ամսական 3.000 շունչ արագությանը. այստեղ մոլեգնում էր բժավոր տիֆը, միկոբակտերիան, քաղաքներում «փողոցները լի էին մահացածներով և մահացողներով. երևիսաներ շների պես թափառում էին՝ աղբանոցները քցելով»:

Ամենխիսար իրավիճակը գաղափարական մտահոգությունների տեղիք տվեց, և Հայաստանը մարդասիրական օգնության օրակարգում առաջին տեղը զբաղեցրեց: Միսիոներական և քաղաքական շրջանակներում Հայաստանի ողբերգությունը վերագրվում էր իր քրիստոնեական ինքնությանը, որը ոսկոր էր առավելապես մահմեդական Թուրքիայի կոկորդոս: Այս համատարած համոզմունքն այսպիսով վճռորոշ դեր ունեցավ նորաստեղծ Հայաստանի Հանրապետություն ամերիկյան միջամտությունը խթանելու և արդարացնելու գործում:

«Այս քրիստոնյաների վերջին շրջանի հարկադիր և ողբերգական տեղահանությունը իրենց նախնիների երկրից թուրք-քրդական սրի տակ... հայտնի է եկեղեցու և նորագույն պատմության բնթերքողների ճնշող մեծամասնությանը... Մերձավոր Արևելքի նպաստամատուց կոմիտեն բավարար ռեսուրսներ չի տնօրինում այս տարածաշրջանի բոլոր խնդիրներին անդրադառնալու համար, սակայն որբանոցների, արդյունաբերությունների և հիվանդանոցների միջոցով այն գոնե երևիսաների կյանքեր է փրկում և օգնում չափահասներին ոտքի կանգնել՝ այսպիսով օժանդակելով պահպանել այն, ինչ մնացել է եկեղեցու պատմության մեջ հայտնի ամենահին քրիստոնեական ժողովրդից», - ասված է ԱՄՆ կոնգրեսին ուղղված Կոմիտեի գեկույցում:

The New Armenian Republic: The Christian Connection

Reports dispatched in 1919 by then-director general of the American Relief Administration Herbert Hoover highlighted the urgencies in the newly independent Armenian Republic. Hoover estimated that, in a nation of one million people, an additional 500,000 refugees had fled to Armenia. “At least 250,000 were at the absolute point of death and all would be out of food in twenty days,” the future U.S. president wrote.

For some locations, Hoover specified a death rate of 3,000 per month. Typhus was rampant; and in larger towns, “the dead and dying were everywhere in the streets, children wandering about like dogs looking through the offal.”

The deplorable conditions also triggered ideological concerns, making Armenia a priority on the relief agenda. Many in missionary and political circles attributed the Armenians’ tragedy to their Christian identity—a thorn in the side of a predominantly Muslim Turkish republic. This shared faith thus played an important role in motivating and justifying American intervention in the new Armenian Republic.

“The late forced and tragic exodus of these Christians, driven by the Turkish-Kurdish sword from their ancestral home . . . is known to most readers of church and modern history...Near East Relief has not the resources to grapple adequately with all the relief problems of this area, but by the maintenance of orphanages, industries and hospitals it is at least saving the lives of the children and aiding the adults to regain self-support, thus helping to preserve the remnant of one of the oldest Christian races known in Church history,” reads one NER report to the U.S. Congress.

Որբերի քաղաքը. Ամերկոմի անդրկովկասյան մասնաճյուղը

1919 թ. աշնանը Նպաստամատույցի կովկասյան մասնաճյուղը հանձն առավ իրականացնելու տարածաշրջանի գլխավոր մարդասիրական աշխատանքները: Նույնիսկ այն ժամանակաշրջանում, երբ Հայաստանի Հանրապետությունը գտնվում էր խորհրդային համակարգի կազմում, Կոմիտեն շարունակում էր իր աշխատանքները որպես ապաքաղաքական կազմակերպություն:

Մասնաճյուղի աշխատանքների իրականացման շրջանակը ընդլայնվեց տարբեր ուղղություններով՝ ներառելով Բաթումը, Բորժոմը (Ախալքալաք), Բաքուն, Թիֆլիսը, Ալեքսանդրապոլը, Կարսն ու Երևանը: Այստեղ գործում էին 82 մանկատուն, որոնցից ոմանք կարող էին ապաստանել մոտ 25.000 որբի: Ամենամեծն Ալեքսանդրապոլում էր (մերօրյա Գյումրիում), որը իր մեծաքանակ որբերի պատճառով ստացել էր «որբերի քաղաք» երկրորդ անվանումը:

Այդ տարիների Ալեքսանդրապոլը հատկապես պատկերավոր է ներկայացնում Անդրովկասում Կոմիտեի բժշկական գծով տնօրեն Մելքի Էլիտըր. «Աշխարհում ոչ մի այլ տեղ ունան տեսարան չես տեսնի: Գետինն փոքր սպիտակ կակներ են վիստում, ինչպես մրջյուններ՝ մրջյունաբույնում: Նրանց երկար շարքերը ձգվում ու խաչվում ու իրար են միակցում շինությունները: Նրանք հազարներով թափառում են այդ շարքերի միջև, և որպես խռովահույզ ալիքների հորձանուտում մոլորված մանր կակներ՝ ամենքը՝ գալարապտույտ այդ մակերևույթի վրա, շարժվում են տարբեր ուղղություններով»:

1920 թ. փետրվարին կովկասյան մասնաճյուղում գործում էին 47 ճաշարաններ, որտեղ 46.707 երեխա օրական երեք անգամ կայորիապես հարուստ կերակուր էր ստանում: Բացի չափահասներից, յուրաքանչյուր երեխա բուժօգնություն էր ստանում 80 անվճար բուժկետներում և յոթ հիվանդանոցներում:

Որբերի առաջին խմբերը որբանոցներն սկսեցին լքել 1925 թ.: 1930 թ. որբանոցները փակվեցին, սակայն վիճարկելի կարգավիճակով յուրաքանչյուր որբ երեխա մնում էր Կոմիտեի վերահսկողության ներքո: Այն որբուկները, որոնք բավական մեծ էին իրենց ապրուստը վաստակելու և սեփական բնտանիքները կազմելու համար, հովանավորվում էին արդեն նոր կազմակերպության՝ ՄԼճավոր Արևելքի նպաստամատույց հիմնադրամի կողմից:

Orphan City: The NER-Caucasus Branch Activities

In the fall of 1919, the Caucasus branch of NER took charge of the general relief work in the area. Even when the Armenian Republic was incorporated into the soviet system, NER was able to continue its work as a politically neutral entity.

The branch extended its outreach to various districts: Batoum; Borjom (Akhalakalaki); Baku; Tiflis; Karaklis; Alexandropol; Kars; and Yerevan. It operated 82 orphanages, some of which accommodated as many as 25,000 orphans. The largest was in Alexandropol (today's Gyumri, Armenia) which, given its disproportionate number of orphans, was nicknamed "Orphan City."

In 1921, Dr. Mabel Elliott, Medical Director of Near East Relief in the Caucasus, described the orphanage in vivid detail.

"There can be no other sight like it in the world. The earth becomes alive with little white figures, as an anthill is alive with ants. Long lines of them cross and criss-cross, linking the buildings together. Thousands of them scatter between the lines, each following his own direction over the rolling plain, a little individual lost in the mass-effect of tumultuous motion..."

There were more than twenty-five thousand orphaned Armenian children in the three orphanages at Alexandropol, each with a human story of terror, of murder and death, of refugee-marches, of being lost, cold, hungry and sick.

By February 1920, the Caucasus branch was running 47 soup kitchens in which 46,707 children were fed three nutritional meals per day. In certain locations, such as Alexandropol or Yerevan, large numbers of refugees, concentrated in camps or barracks, were served tea or cocoa and bread with each meal. In addition to the adults, every child received medical attention through the 80 free dispensaries and seven clinics operated by NER.

The first group of orphans to leave NER orphanages occurred in 1925. By 1930, the orphanages were closed. Yet any orphan with a disputable status remained under the auspices of the NER. And those orphans old enough to earn a living and start families of their own were placed under the aegis of a new organization, the Near East Foundation.

Հեղեղասպանական տրավմայի նվազեցման և հասարակական ներգրավման ռազմավարությունը

Ցևրասպանության ցնցումը վերապրած որբերի փորձառությունը սրտակեղևը կերպով ներկայացված է Ջեյմս Բարթոնի արգասավոր «Մերձավոր Արևելքի նպաստամատուց առաքելության պատմությունը (1915–1930). մեկնություն» գրքում. «Քաղաքակիրթ երկրներում ապրող մարդկանց համար դժվար կյանքի պատկերացնելը հարյուրավոր երկխոսների խմբեր, որոնց դեմքին ժպիտ երբևէ չի հայտնվում և որոնք խաղաղու ցանկություն չունեն. դա նոր գտնված երկխոսների ամենամահաբերական, ու ամենագարհուրկի հատկանիշն էր: Նրանց տկար ու կեղտոտ մարմինները և սակավաթիվ ցնցոտիները տեսնելը առանց այդ էլ ցավալի էր, բայց խմբերով կծկված մանուկների տեսարանը, առանց ժպիտի շողքի անգամ կամ որևէ բանի նկատմամբ հեռաքրքրության, շատ ավելի խղճմտալի էր: Երկխոսները չէին լացում կամ ուլմում կամ որևէ բան խնդրում, նրանք պարզապես օրերով անշարժ նստած էին՝ դեմքի հուսահատ արտահայտությամբ, առանց միմյանց նկատմամբ դույզն-ինչ հեռաքրքրության... նորմալ մանկության իսպառ բացակայություն»:

Այս կաթվածային վիճակի համար դարման գտնելը մարդասիրական օգնության աշխատակիցների ամենամեծ խնդիրն էր. նրանք կարծում էին, որ հնարավոր էր լուծում գտնել «բնավորություն կերտող» կարգապահական մեխանիզմների կիրառմամբ, որոնց մեջ էին մտնում հիգիենան, ֆիզիկական վարժությունները, խստորեն համակարգվող օրվա ռեժիմը, աշխատանքի և հանգստի միջև հավասարակշռությունը: Միջոցառումների այս համակարգը միտված էր երկխոսների հեռագա հասարակական ներգրավման նախապատրաստմանը: «[Համակարգի] ողջ կառուցվածքը հարմարեցված էր կրթությունից և կարգապահությունից զուրկ մանկությամբ երկխոսների համար հնարավորինս առողջ չափահասություն ապահովելու նպատակին», - գրում է Բարթոնը:

Այս մտայնությամբ Նպաստամատուցը նաև հիմնում է առանձին կազմակերպչական ստորաբաժանում՝ Մերձավոր Արևելքի արդյունաբերություններ անվանմամբ: Այս կերպ նրանք արհեստներ էին ուսուցանում որբերին՝ կրթելով, իրականում, ֆերմերների, մեխանիկների, ատաղձագործների, քարտաշների, դերձակների և բուժքույրերի մի ողջ սերունդ: Որբանոցից դուրս գալուց հետո նրանք պետք է պատրաստ լինեին դառնալու իրենց օթևանած երկրների լիիրավ անդամներ:

Treating Post-Genocide Trauma: Strategy for Social Integration

The trauma experienced by Armenian orphans of genocide is poignantly described by James Barton in his seminal book, *Story of Near East Relief (1915–1930): An Interpretation*:

“It will be entirely incomprehensible to people living in civilized countries to imagine a group of hundreds of children upon whose faces a smile never appears and who have no incentive to play. This was the most unnatural, appalling characteristic of the newly discovered children. Their diseased and filthy bodies and scant clothing were heart-breaking enough, but to see them huddled together in groups, without the least sign of a smile or the least effort to entertain themselves, was vastly more pathetic. . . . The children did not weep or moan or beg for anything – they simply sat about for days with a look of despair upon their faces, with no interest in their companions, no curiosity – an entire absence of normal childhood.”

Finding an antidote to this traumatized state was one of the main concerns of the relief workers. They believed that the solution was “character building” disciplinary mechanisms, which involved hygiene, physical exercise, strictly regulated time schedules, along with a balance of work and leisure. This was intended to normalize the children enough to integrate them into society. “The whole organization functioned for the ultimate development of untutored, undisciplined child life into potential manhood and womanhood. . . .” Barton reflected.

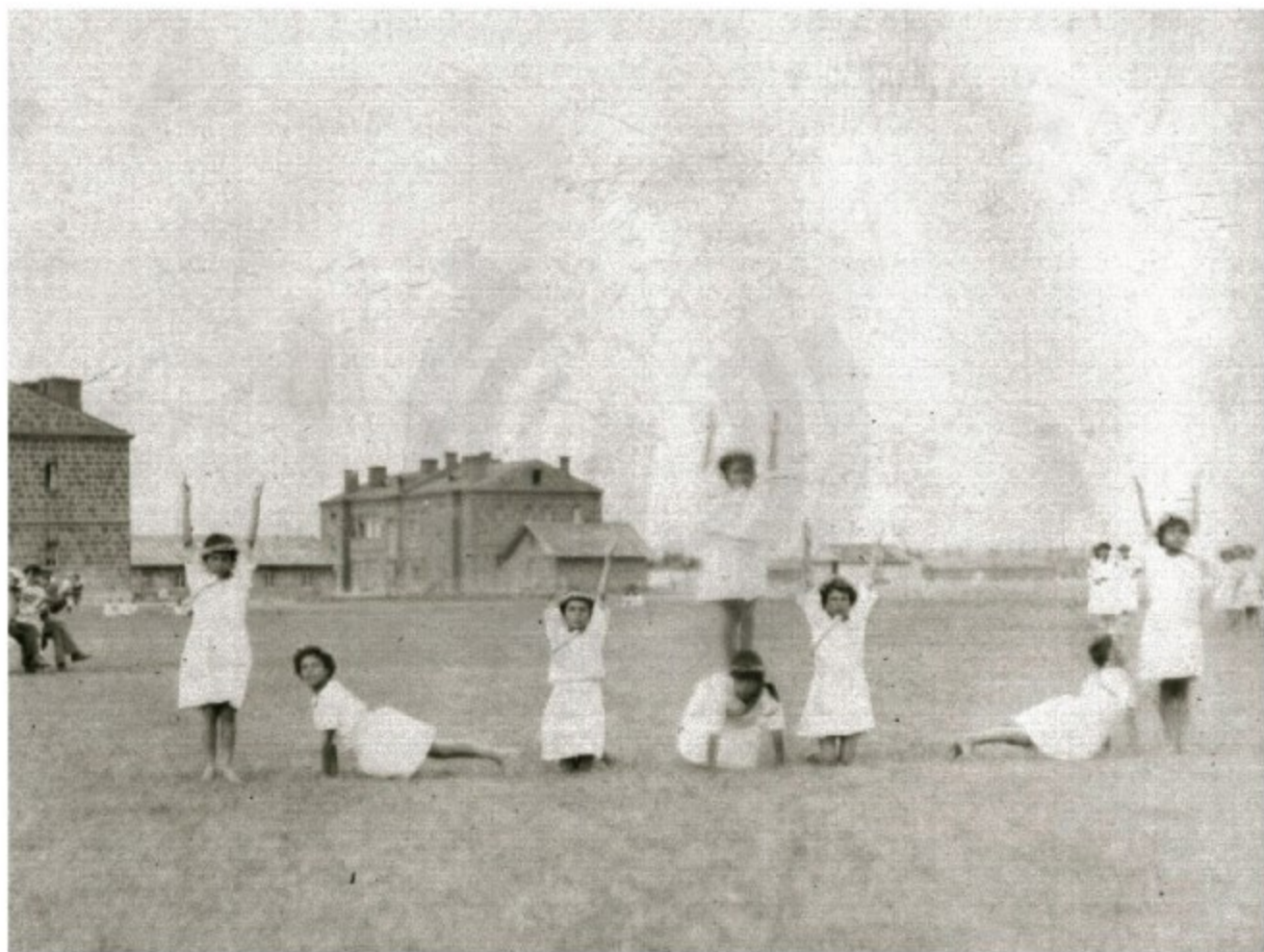
To this end, NER also trained orphans in skills that would help them become self-supporting members of society. Once starvation and disease had been overcome, NER established a separate organizational arm, called Near East Industries. It focused on educating an entire generation of poultry and dairy farmers, mechanics, shipbuilders, carpenters, masons, shoemakers, tailors and nurses. These trainees, upon release from the orphanages, would be ready to participate as productive members of their adoptive countries.

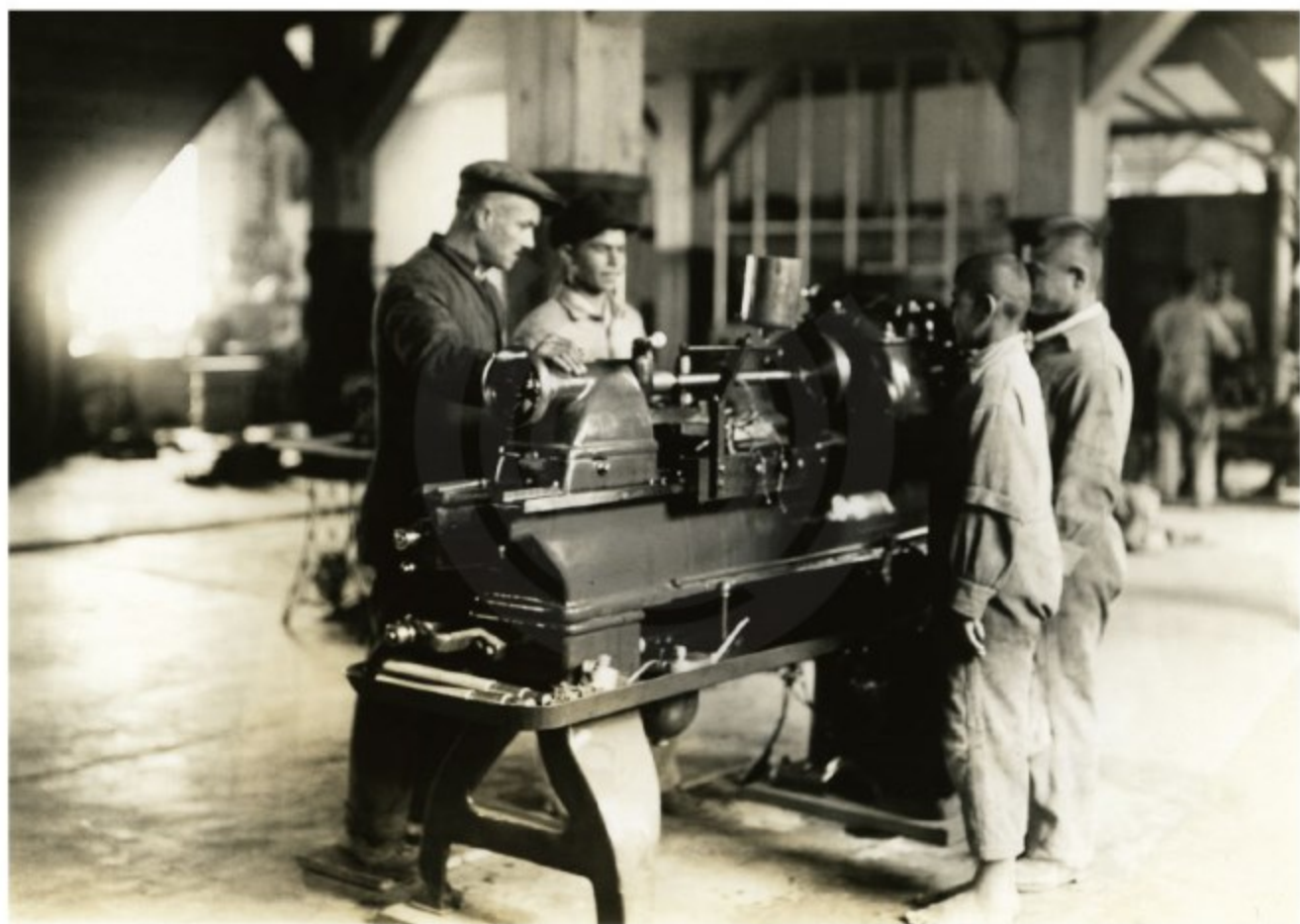

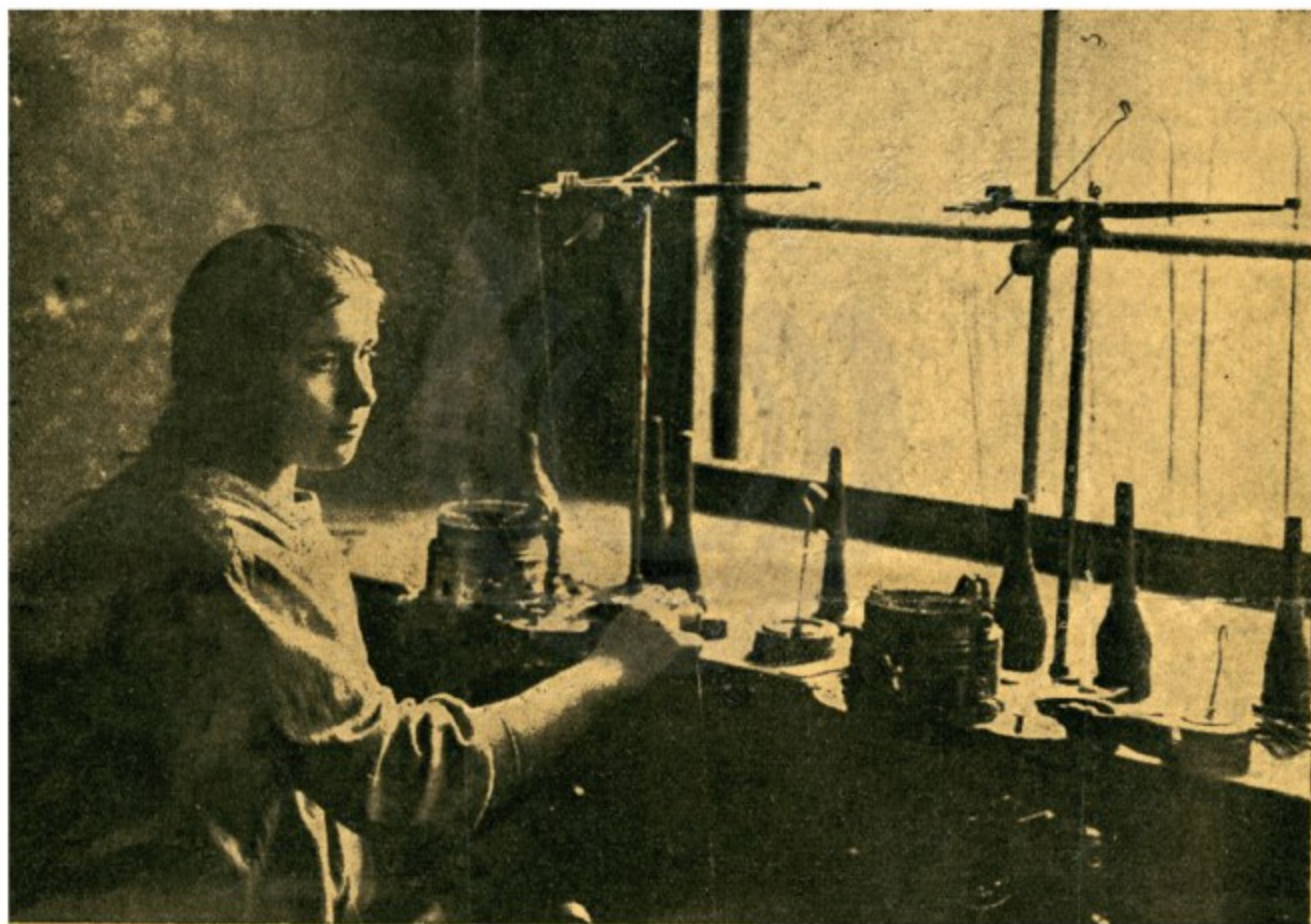

Հեռանկարում

Նրանց համար, ովքեր հիանում են հայերի պես հինավուրց ազգի տոկունությամբ և մշտակեցությամբ, նրա յուրատիպ լեզվով և հարուստ մշակույթով, անշուշտ հետաքրքիր կլինի ծանոթանալ այս գլխին՝ որպես նրա պատմական ճանապարհորդության խոշորագույն բեկումնային փուլի:

Մերօրյա անկախ Հայաստանի Հանրապետության՝ աշխարհաքաղաքական առաջադեմ և զորեղ հայ հանրության համար նախնյաց այս երկրի սոսկ գոյությունը միանգամայն արդարացնում է ԱՄՆ-ի մոտ մեկ դարի վաղեմության փրկարարական գործողությունները:

Այսօր, աշխարհում ապրող մոտ 6-8 միլիոն մարդ իրենց որպես հայ են ճանաչում՝ հանդիսանալով ոչ միայն ցեղասպանություն վերապրած մի ազգի սերունդ, այլև արժանավոր ժառանգ:

Ահա Ձեզ փրկության զորեղության մի կենդանի վկայություն, փրկության, որ իրագործվել է ամերիկացի միսիոներների բարոյական խիզախությամբ, ԱՄՆ արտաքին գործերի պաշտոնյաների, քաղաքական գործիչների և Մերձավոր Արևելքի օգնության հիմնադրամի նման կազմակերպությունների ջանքերով:

Հայ ժողովուրդը իր գոյապայքարով ապացուցել և մարմնավորել է «սեփական ուժերի նկատմամբ հավատքի և անհնարինը հնարավոր դարձնելու» ամերիկյան սկզբունքը: Այս ոգով ու ներշնչմամբ է հայ ժողովուրդը շարունակում ապրել այսօր՝ իր օրինակով հավատք ներշնչելով աշխարհի տարբեր ծայրերում տառապող ժողովուրդներին:

In Perspective

When those who marvel at how an ancient people such as the Armenians has survived the centuries, with its own language and rich culture largely intact, surely they will consider this chapter as a major turning point along its journey to redemption.

The very existence of present-day independent Republic of Armenia, which also serves as an ancestral homeland to a dynamic and energized diaspora, speaks volumes about the life-saving efforts of the United States nearly one century ago.

Today, an estimated 8 million people worldwide who identify themselves as Armenians represent not only the actual genocide survivors, many of them young orphans at the time, but also multiple generations of their descendants.

This alone is living testament to the power of philanthropy—driven by the moral courage of American missionaries and organizations such as Near East Relief, as well as U.S foreign service officers and American policymakers.

Together, with the American people, they exemplified the generous American spirit that has inspired Armenians young and old and continues to instill hope among those still suffering in troubled regions of the world.

Վերստացված բոլոր լուսանկարներն արված են 1920-ականներին: Լուսանկարների զգալի մասն արխիվներում պահվում են առանց նկարագրությունների, որով էլ պայմանավորված է դրանց քաջակապությամբ գրքում: Սույն հրատարակության մեջ գետնդրված են Ռոքֆելերի անվան արխիվային կենտրոնի՝ թիվ 136; 137; 138; 140; 141; 144; 145; 147; 151; 153; 155; 156 արխիվային արկղերում պահվող լուսանկարները:

Լուսանկարների վերստացվում են Մերձավոր Արևելքի համադրամի սիստեմայի թույլտվությամբ:

All the photographs we have reprinted were taken around the 1920s. Due to lack of descriptions of the photographs in the archives, they are also missing in this book. The originals of the photographs are kept in the archival boxes 136; 137; 138; 140; 141; 144; 145; 147; 151; 153; 155; 156 of the Rockefeller Archive Center, Sleepy Hollow, NY, U.S.A.

Photographs are published with the courteous permission of the Near East Foundation

Հետքերով Որբերի Հայոց

Ամերիկյան նպաստամատույց կոմիտեի մարդասիրական առաքելությունը
ըստ Ռոբֆելերի արխիվային կենտրոնի լուսանկարների

(հայերեն և անգլերեն)

Նարեկացի արվեստի միություն
Երևան, 2013

Կապմեյ և Կեքսուրը պատրասարեյ՝

Դավիթ Իսաջանյան

Նկարիչ ձևավորող՝

Սևան Նազգաշյան

Էջադրող՝

Վարանդ Բանդիլյան

Անգլերեն Կեքսուրի խմբագիր՝

Քեթրին Մանուելյան

Հայերեն Կեքսուրի թարգմանությունը՝

Աննա Թալալյան

Վերստուգող սրբագրիչ՝

Մարինե Հարությունյան և Անուշ Հախվերդյան

Լուսանկարների վերամշակումը՝

Մարգիս Բունիաթյան և Սևան Նազգաշյան

Գրքում, առանց ուղղակի հղման, օգտագործված են Ջեյ Ուինթերի, Լյուդ Ամբրոսիոսի, Փիթեր Բալաքեանի, Շալոմա Գոթիեի, Դավիդե Ռոդոգնոյի, Ռեբեկա Սոնդերսի, Շուշան Ավագյանի, Մարա Միլիոյի և հարկապես Սյուսան Մորանեանի ու Ռուբեն Փոլ Ադալեանի պատմագիտական ուսումնասիրությունները:

Հարուկ շնորհակալություն Մերձավոր արևելքի հիմնադրամի նախագահ Շանթ Մարտիրոսեանին, ինչպես նաև Զարեհ Հզնաուրեանին:

Հրատարակությունը պատրաստվել է Նարեկացի արվեստի միության մտահղացմամբ և նախաձեռնությամբ՝ Մերձավոր արևելքի հիմնադրամի հետ համատեղ ջանքերով:

ISBN 978-9939-9085-1-9

Along the Trails of the Armenian Orphans

The Humanitarian Mission of the Near East Relief
As documented in the photographic collections of the Rockefeller Archive Center

(Armenian and English)

Naregatsi Art Institute

Yerevan, 2013

Written by

Davit Isajanyan

Design and concept by

Sevan Naccashian

Layout by

Varant Kandilian

English text edited by

Kathryn Manuelian

Armenian text translated by

Anna Talalyan

Proofreading by

Marine Harutyunyan and Anush Hakhverdyan

Photography retouching by

Sargis Buniatyan and Sevan Naccashian

Without direct references, much of the text has been compiled by an abundant use of the scholarly studies of Jay Winter, Lloyd E. Ambrosius, Shaloma Gauthier, Davide Rodogno, Rebecca Saunders, Shushan Avagyan, Sarah Miglio, Peter Balakian, and especially Suzanne E. Moranian, and Rouben Paul Adalian.

Special thanks to Shant Mardirossian, Chairman of the Near East Foundation, as well as to Zareh Tjeknavorian.

Concept and realisation by Naregatsi Art Institute in collaboration with the Near East Foundation.

